

(Kronikk i Farmann Newsletter Uke 17, 29. april 2005;
<http://www.farmann.no/enmann.htm>)

OGS/- 22.04.05.

Odd Gunnar Skagestad:

En mann og hans navn

”Du skal ikke tro at du kan lære oss noe”

(Paragraf 10 i *Janteloven*, av Aksel Sandemose)

Kulturdebatten er over oss igjen. Ikke den spirituelle varianten, hvor slagferdig humor med glimt i øyenkroken kunne legge et forsonende skjær over kvass ordstrid og malisiøse utfall. Nei, vi taler her om den blåsure og furtne særnorske kulturdebatten hvor partene stiller sine mindreverdskomplekser, sin vankunne og sin fordomsfullhet til skue – med nisseluen trukket godt ned over ører og øyne. Denne gang gjelder debatten selveste *Edvard Munch*. Ikke hans kunstverker, men uttalen av hans etternavn. Vel, egentlig ikke dét heller – men det angivelig så anstøtelige forhold at noen synes at et egennavn bør uttales riktig. Dette oppleves øyensynlig som sterkt krenkende av folk som ikke deler denne oppfatningen.

Edvard Munch er ikke lenger iblant oss. Det er imidlertid vel dokumentert at han selv – i levende live - ikke kunne fordra at uformuende eller uhøflige elementer undertiden uttalte navnet hans som ”Monk”, med åpen ’o’ istedenfor trang ’u’. Ja, han gav sogar klart og høylytt uttrykk for at han syntes det var rett og slett ufyselig! Denne holdningen deles åpenbart også av kunstnerens nålevende slektninger, som heller ikke liker denne maltraktingen av familienavnet. Ikke bare dét – de gjør faktisk også noe med det! Etter årevis med høflige, men resultatløse henvendelser til NRK har kunstnerens grandnevø Arne Munch-Ellingsen, på familiens vegne, forlangt at statskanalen avstår fra å bruke Munchs bilder i sine sendinger, - formodentlig med mindre kanalens medarbeidere tar seg sammen og uttaler navnet riktig.

Ingen har juridisk rett til å nekte en annen å uttale et navn ukorrekt – enten det nå gjøres av uvitenhet, talefeil, slurv eller ond vilje. Skulle du oppleve at noen uttaler navnet ditt feil – og

slikt forekommer – må du gjerne prøve å rettlede vedkommende, men noen maktmidler ut over dette har du vanligvis ikke. Men i motsetning til de fleste av oss har Munch-familien et trumf-kort: Åndsverkloven, som gir arvingene råderett over bruk av kunstnerens verker inntil 70 år etter dennes død. Og siden Edvard Munch døde i 1944, har hans arvinger denne retten frem til år 2014. Kan noen fortenke dem i at de bruker dette kortet for hva det er verdt?

Ja, åpenbart er det noen som ikke bare kan fortenke dem i det, men som lar seg forarge noe aldeles inn i hampen!

Blant dem som har latt seg irritere finner vi Verdens Gangs debattredaktør Yngve Kvistad i artikkelen ”Munky business” 9. april. Debattredaktøren henter frem gloser som ”komisk”, ”tåpelig”, ”jåleri” og ”overreaksjon” for å få frem hva han synes om Munch-familiens handlemåte. Selv sier han nemlig ”Monk”, og begrunnelsen er nesten rørende i sin provinsielle smålighet: *”Simpelthen fordi Munk i mine ører lyder som noe forfinet det for meg, med min trønderske bakgrunn, faller unaturlig å si”*. Greit nok, med mindre man skulle mene at det bør kunne stilles samme forventninger til trøndere som til oss andre når det gjelder vanlig folkeskikk. Normale omgangsformer, oss mennesker i mellom, for å si det sånn ... Etter å ha tatt skikkelig sats, advarer Kvistad – i et dristig verbalt svev - Munch-familien med at de kommer til å tape en eventuell prestisjesak dersom de ikke trekker tilbake sine tomme trusler. Han tar seg imidlertid pent inn igjen, og avslutter sine betraktninger med den rimelig vettuge konklusjonen at *”I mellomtiden bør vi andre lære oss korrekt uttale”*.

En slik moderasjon er overhodet ikke å spore hos redaksjonen i Dagsavisen. I avisens lederartikkel 15. april har indignasjonen tatt helt av. Rasende kan redaksjonen fortelle at Edvard Munchs slektninger har gjort hans navn til en ”nasjonal vits”. Man vet videre å opplyse at diskusjonen om uttalen av navnet *”ville vært komplett latterlig, hadde det ikke vært for at NRK faktisk har gitt etter for presset fra familien Munch-Ellingsen. I et rekommandert brev til NRK forsøker de å nekte statskanalen å bruke familienavnet, så lenge uttalen skjer med den folkelige ”o”-lyden og ikke den mer snobbete varianten som familien altså insisterer på”*. Og når kringkastingssjef John G. Bernander visstnok skal ha gått med på å *”pålegge medarbeiderne sine å endre uttalen av navnet”*, finner avisen å måtte erklære at påbudet er *”et utslag av pinlig servilitet hvor NRK gir etter for grandfamiliens pompøse nykker”*. Den tanke at korrekt uttale av personnavn kan være et utslag av vanlig folkeskikk og ryddighet, synes å være avisen fullstendig fremmed. Men Dagsavisens lederskribent lover å ta en

grusom hevn: *"Vi kommer garantert til å fortsette å snakke om Munch med "o", lenge etter at familien Munch-Ellingsen mister rettighetene til kunstverkene i 2014"*. Den satt, får vi tro!

"Folkelig" o-lyd kontra *"snobbete"* u-lyd?! Slik vil altså Dagsavisen utkjempe sin innbilt sosiolektiske klassekamp mot vokaltryanniet. Man kan saktens spekulere over hva slags holdninger det er som kan få en norsk avisredaksjon anno 2005 til å gå så fullstendig av skaffet. At det er *Janteloven* som er på ferde, er det ingen tvil om – både paragraf 1 (*"Du skal ikke tro at du er noe"*) og paragraf 10 (*"Du skal ikke tro at du kan lære oss noe"*) er kommet til anvendelse i sin fulle bredde. Ja, for den saks skyld også paragraf 4 (*"Du skal ikke tro at du er bedre enn oss"*), - for er det ikke så at *"lastenes sum er konstant"*?

Eller for å si det på moderne norsk: *"Du må 'kke komme her og komme her!"* Men nettopp dét har altså familien Munch-Ellingsen vært freidige nok til å gjøre!

Man kan gjøre seg mange tanker om det meget omfattende – og ikke minst langvarige – rettsvern som Åndsverkloven gir arvinger til kunstneres opphavsrettigheter. Hvorfor skal eiendomsretten til åndsverker beskyttes så mye sterkere enn den *materielle* eiendomsretten her til lands? Ville det ikke være rimelig at nedarvede opphavsrettigheter ble begrenset til f.eks. 30 eller 40 år etter kunstnerens død? Men dét er en annen diskusjon – i denne saken må man faktisk forholde seg til det relevante eksisterende lovverk. Og det er ikke urimelig at rettighetshavere benytter seg av de legitime midler som står til disposisjon for å beskytte sine interesser.

Selvsagt ville det være *latterlig* (som Dagsavisen sier) – ja, rett og slett *fjøllet* – av Munch-Ellingsen-familien å tro at de ved juridiske maktmidler har rett til å tvinge folk til å snakke rent. Sannsynligvis tror de heller ikke det. Det de nå faktisk har gjort, er å bruke den påvirkningsmuligheten som de tross alt har, til å skape en slik grad av oppmerksomhet at toneangivende kretser (så som NRK) gjennom eksempelets makt kan bidra til å bedre folks uttalevaner. Det ville vi i tilfelle ikke ha vondt av, noen av oss.

Så får vi – om ikke for Munch-familiens skyld, så for vår egen del – håpe at dette betimelige initiativet vil hjelpe en smule ...